

Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně
[1693]–1837

Inventář

EL NAD č.: 1821
AP č.: 427

Mgr. Radka Kinkorová
Horšovský Týn 2015

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií.....	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu.....	4
III. Archivní charakteristika archivního fondu.....	4
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	5
V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky.....	6
Seznam použitých pramenů a literatury.....	7

Přílohy

Seznam použitých zkratk	8
Inventární seznam.....	9

I. Vývoj původce archiválií

S rozvojem řemeslné výroby ve městech jsou spjaty i počátky řemeslných bratrstev a vznik cechovního systému v českých zemích. Měšťtí řemeslníci se záhy začali spolčovat v rámci jednoho nebo více výrobních oborů ve snaze obhájit vlastní ekonomické zájmy. Cechovní sdružení, nazývaná dříve rovněž pořádky, plnila také důležitou korporativní roli v oblasti sociální. Uzavřené skupiny řemeslníků usilujících o odbytový monopol na městském trhu spojovaly i společné úkony náboženské a společenské. Postupně se rozvinula i pevná podoba cechovní organizace, v jejímž čele stál cechmistr spolu se staršími, kteří dbali na dodržování zásad stanovených ve statutech a kontrolovali prodej a jakost výrobků. Statuta neboli artikule určovaly pravidla fungování cechu, obsahovaly normy pro provozování řemesla a zachování kvality výrobků, pro přijímání členů, vzdělávání řemeslnického dorostu a rovněž zahrnovaly normativ dobrých mravů.

V případě, že v městečku neprovozoval určité řemeslo větší počet řemeslníků, mohli se v jednom cechovním společenství sdružovat i řemeslníci více oborů, tyto cechy se pak nazývaly společnými. Často se takovým způsobem v různých lokalitách sdružovala stejná řemesla. Obvyklý byl společný cech pro pekaře a mlynáře a souvislost mezi těmito potravinářskými řemesly asi není třeba vysvětlovat. Běžně se ve společném cechu organizovali mlynáři a tesaři, protože tesaři se podíleli na stavbě mlýna a mlýnice. Dále připravovali trámy, latě, schodiště, podlahy, stavební konstrukce obytných domů, mostů, kostelů atd., ale také celodřevěné stavby. Charakterizovat podstatu pekařského řemesla není třeba. Chléb, pečivo a jiné pekařské výrobky se samozřejmě pekly hojně podomácku, avšak oprávnění prodeje tohoto zboží se vztahovalo pouze na pekařské mistry. Mlynáři patřili k nejdůležitějším a často i k těm bohatším řemeslníkům působícím v potravinářském odvětví, jejichž činnost spočívala v mechanickém zpracování obilí a jiných plodin. Obilná a jiná zrna se mlela na krupky, krupici, mouku či drtila na menší části.¹

Vznik společného cechu, ani případných jednotlivých cechů výše uvedených řemesel není v pramenech prozatím doložen. Nejstarším dokladem o existenci cechu jsou artikule udělené zvlášť pekařům a zvlášť mlynářům a tesařům, ale pro společný cech, v roce 1693. Týž letopočet se objevuje na otisku nedochovaného cechovního pečetidla. Podle údajů dostupných z vrchnostenské korespondence pekaři převzali znění statut od všerubského pekařského cechu.²

Cech navenek zastupovali dva až tři cechovní starší. Ti bývali voleni na cechovních shromážděních, která se konávala 3–4krát ročně, a potvrzování městskou radou, které skládali přísahu. Cech měl svoji samosprávu, ale zároveň byl podřízen městské radě a také správě panství. Volení představitelů cechu také zpravidla spravovali cechovní pokladníci, ve které bylo uloženo cechovní jmění a cechovní dokumenty. Dozorem nad cechy byli pověřeni cechovní inspektoři, jejichž funkce dozoru nad činností cechů byla zřízena v roce 1731 generálním cechovním patentem pro české země. Všeobecná konzervativnost cechovní organizace zabraňovala rozvoji řemesel a výroby, proto se kontroly řemesel ujal stát. V generálních cechovních artikulích pro cechovní pořádky dědičných zemí českých ze dne 5. ledna 1739 bylo ukotveno sjednocení cechovních předpisů, zejména v oblasti vzdělávání řemeslnického dorostu, mzdových poměrů a získávání mistrovského práva.

O velikosti cechu nelze získat přehled z archiválií dochovaných v inventarizovaném fondu. Z tereziánského katastru však víme, že přímo ve Kdyni pracoval jeden tesař a pečením

¹ HRDLIČKA, Jakub - JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír. *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy : komentovaný katalog*. Praha : Heraldická společnost v Praze, 1999, s. 57.

² TŠÍDA, Emil. *Z minulosti kdyňského kraje*. Kdyně : Nákladem Okresního sboru osvětového ve Kdyni, 1925, s. 22.

chleba se živilo osm pekařů.³ Počet pekařů ve Kdyni zůstával patrně po desetiletí stejný, protože ještě při povolování živnosti v roce 1806 se hovoří o osmi pekařských mistrech. Mezi pekaři docházelo poměrně často ke sporům o pečení, všichni společně kritizovali domácký nepovolený prodej chleba a již od konce 17. století existují doklady o stížnostech pekařů na prodej chleba upečeného v Bavorsku.⁴

Územní obvod, ve kterém cech působil, zahrnoval Hyršov, Pomezí, Chalupy, Pláně, Liščí Horu, Červené Dřevo, Fleky, Chudenín, Kout na Šumavě, Hadravu, Chodskou Lhotu a Pocinovice.⁵ Obce osídlené německy hovořícím obyvatelstvem si přály již v roce 1750 vytvořit svůj obvod, protože cechovní schůze a i veškerá jiná jednání se ve Kdyni vedla česky a venkovští mistři jim nerozuměli.⁶ Znovu žádali z téhož důvodu v roce 1800 o odloučení mistři z Červeného Dřeva a jako další argument udávali, že v okolí pracuje 50 mistrů a cesta do Kdyně trvá tři hodiny.⁷ Starší cechu však prohlásili, že jednání v cechovních shromážděních probíhají v obou jazycích, a k vydělení německých mistrů tudíž nedošlo.

Cech pekařů, mlynářů a tesařů ve Kdyni pravděpodobně působil do konce dubna 1860, kdy byly všechny cechy zrušeny císařským patentem č. 227 ř. z., živnostenským řádem z 20. prosince 1859. Ten v úvodním článku III zrušil veškeré dosavadní předpisy o získávání živnostenského oprávnění, jakož i ostatní starší normy o provozování živností, které byly v rozporu s novým živnostenským řádem, který zavedl. Tento řád nahradil dosud existující cechy živnostenskými společenstvy (§§ 106–130).

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně se nedochovaly žádné písemné záznamy dokládající převzetí archiválií kdyňských cechů do archivu.

O uložení dokumentů před jejich převzetím do archivu máme jen neúplné informace. Můžeme se domnívat, že po dobu existence cechů byly uloženy v cechovní pokladnici, kterou spravovali cechovní starší, do jejichž domu se pokladna po jejich zvolení obvykle stěhovala. Po zrušení cechů cechovní agenda zpravidla přecházela na nově vzniklá společenstva; uzavřené spisy, knihy a listiny se ukládaly spolu s dokumenty městské správy na radnici. Písemnosti kdyňských cechů se mohly nacházet rovněž mezi městskou registraturou, která nebyla ve Kdyni nikdy dostatečně uspořádána. Archiv převzal 120 bm písemností kdyňské městské správy 9. června 1964 pod přírůstkovým číslem 8/64.

Vzhledem k malému množství dochovaného archivního materiálu přirozeně předpokládáme ztráty dokumentů před jejich uložením v archivu.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Časový rozsah archivního fondu Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně je [1693]–1837. Spodní hranici časového rozsahu představuje odhad časového rozsahu opisu cechovních privilegií, a proto je zapsán v hranatých závorkách.

³ CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 2*. Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1966, s. 19.

⁴ TŠÍDA, Emil. *Z minulosti kdyňského kraje*. Kdyně : Nákladem Okresního sboru osvětového ve Kdyni, 1925, s. 22–24.

⁵ Tamtéž, s. 10.

⁶ Tamtéž, s. 11.

⁷ Tamtéž, s. 14.

Oproti časovému rozsahu archivního fondu před inventarizací se změnilo i stanovení jeho horní hranice (před inventarizací 1818, nyní 1838), neboť při pořádání osobních dokladů členů cechu byly zaznamenány i doklady z let po roce 1818. Dále při pořádání zpracovatelka našla jednu úřední knihu, která byla původně vložená do jiné úřední knihy.

Archivní fond Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně je v archivu evidován od roku 2012, kdy byly čtyři evidenční jednotky vyčleněny z archivního fondu Sdružený cech Kdyně a z nich vytvořen nový archivní fond (č. j. SOAP/010-0744/2012 ze dne 22. listopadu 2012).

Archivní fond obsahuje čtyři úřední knihy a malou část spisů. Část úředních knih představují výtisky generálií, které měly cechy za povinnost uchovávat v cechovní pokladnici a předčítat z nich o valných hromadách cechu. Cechy si pořizovaly německé verze těchto patentů a v případě, že jejich členy byli česky hovořící řemeslníci, měli cechmistři zakoupit i česká vydání normativů. K evidenci stavu členstva cechu sloužila další dochovaná kniha (ukn4), v níž lze vyhledat přijaté mistry a učně. Archivní fond dále obsahuje opisy cechovních privilegií, jejichž originály se nedochovaly.

Archivní fond tvoří také malé množství spisů, jež všechny představují osobní doklady členů cechu, především výuční a osvědčující listy, tzv. atesty. Výuční listy obdrželi učedníci, které mistr prohlásil za vyučené. Po přezkoumání průběhu učení staršími cechu, popř. přijetí mezi tovaryše, byl vyhotoven výuční list, na němž starší cechu potvrdili svými podpisy a přitisknutím cechovní pečeti, že jmenovaný se řádně vyučil. Výuční listy nebyly předávány tovaryšům do vlastních rukou, ale podle druhého článku generálního cechovního řádu z roku 1731 byly originály výučních listů ponechávány v pokladnici cechu, u jehož mistra byl tovaryš vyučen, až do té doby, než se tovaryš někde ucházel o získání mistrovského práva. Dalšími zachovanými osobními doklady jsou osvědčující listy (atesty), na nichž cechovní starší osvědčují tovaryšům, že u mistra jejich cechu určitou dobu pracoval. Osobní doklady členů cechu byly uspořádány abecedně, aby zůstaly vcelku dokumenty téhož řemeslníka.

Při inventarizaci se zpracovatelka řídila metodickým pokynem ředitele SOA v Plzni pro zpracování archiválií a tvorbu archivních pomůcek č. j. SOAP/006-0767/2010 a jeho dodatkem č. j. SOAP/006-1300/2014.

Jazykem archiválií je čeština a němčina.

Archiválie jsou v dobrém fyzickém stavu.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Přestože se archivní fond Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně dochoval pouze torzovitě, poskytuje některé cenné údaje o působení cechu převážně v období 18. století.

Významné jsou zejména opisy cechovních statut udělených kdyňskému cechu pekařů, mlynářů a tesařů Wolfem Maxmiliánem z Lamingenu v roce 1693 a Janem Filipem ze Stadionu v roce 1727. Normativy obsahují obvyklé články o podmínkách přijetí nových členů do cechu, o procesu výchovy a výuky řemeslnického dorostu a o tovaryšském vandru. Další část textu se věnuje kvalitě výrobků a specifikuje vyhotovení mistrovského kusu. Zajímavá je též pasáž vymezující práva městských a vesnických mistrů a samozřejmě nechybí ani text ukládající členům cechu povinnosti v oblasti náboženského života a nabádající je k příkladnému chování. Dochované opisy privilegií svědčí o tom, že statuta byla pořizována zvlášť pro pekaře a zvlášť pro mlynáře a tesaře, přestože tvořili společný cech, jak také privilegia uvádějí.

Možnost zrekonstruovat rodiny, v nichž se řemesla tradičně předávala, nabízejí osobní doklady členů cechu a rovněž úřední kniha sloužící k evidenci členů cechu a odvedených cechovních poplatků.

Na některých z osobních dokladů členů cechu lze najít otisk nedochovaného pečeti, které mělo v průměru 3 cm, v pečeti poli na tři díly rozdělený štít s vyobrazenými symboly

třech řemesel společného cechu: korunované preclíky, zkřížené tesařské nářadí (teslice a širočina) a kramle a palečné kolo charakterizující mlynářské řemeslo. Mezi provazcem a linkou je opis majuskulou DER • MARCH • NEIGETEIN • 1693 • (viz např. výuční list Wenzla Kronforsta z roku 1768).

V případě hlubšího zájmu o studium dějin cechu bude třeba prostudovat ještě další archivní materiály, např. Archiv města Kdyně nebo Velkostatek Kout – Trhanov (uložený v SOA v Plzni).

V. Záznam o uspořádání archivního fondu a sestavení archivní pomůcky

Ve Státním okresním archivu Domažlice se sídlem v Horšovském Týně archivní fond Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně uspořádala a archivní pomůcku sestavila Radka Kinkorová.

V Horšovském Týně dne 11. června 2015

Radka Kinkorová

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny

CHALUPA, Aleš – LIŠKOVÁ, Marie – NUHLÍČEK, Josef – RAJTORAL, František. *Tereziánský katastr český, svazek 2*. Praha : Archivní správa ministerstva vnitra, 1966.

Literatura

HRDLIČKA, Jakub - JÁSEK, Jaroslav – HRUBÝ, Vladimír. *Pět století řemeslné symboliky ve sbírce pečetidel a razítek Archivu hlavního města Prahy : komentovaný katalog*. Praha : Heraldická společnost v Praze, 1999.

JANÁČEK, Josef. *Přehled vývoje řemeslné výroby v českých zemích za feudalismu*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

TŠÍDA, Emil. *Z minulosti kdyňského kraje*. Kdyně : Nákladem Okresního sboru osvětového ve Kdyni, 1925

VOLF, Miroslav – HAAS, Antonín. *Archivní příručka : sborník přednášek o archivní praxi*. Praha : Svoboda, 1948.

WINTER, Zikmund. *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

WINTER, Zikmund. *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století*. Praha : Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.

Seznam použitých zkratek

AP	archivní pomůcka
EL	evidenční list
eid. jedn.	evidenční jednotka
fas	fascikl
inv. č.	inventární číslo
NAD	Národní archivní dědictví
SOkA	státní okresní archiv
ukn	úřední kniha

Inventární seznam

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
---------	-------	---------------	----------------

I. Knihy

1	Generální cechovní patent <i>Česky, tisk, 20 x 31,5 cm, papírová vazba</i>	1731	ukn1
2	Generální cechovní artikule <i>Česky, tisk, 20 x 32 cm, papírová vazba</i>	1739	ukn2
3	Generální cechovní artikule <i>Německy, tisk, 20 x 32 cm, papírová vazba</i>	1739	ukn3
4	Knihy přijatých mistrů, přijatých učňů a vyučených učňů <i>Německy, 22,5 x 35,5 cm, papírová vazba</i>	1751–1757	ukn4

II. Spisy

5	Opisy cechovních statut udělených cechu Wolfem Maxmiliánem z Lamingenu 5. 12. 1693 a Janem Filipem ze Stadionu 3. 5. 1727	[1693]–[1727]	fas1
6	Osobní doklady členů cechu	1751–1837	fas1

Název archivní pomůcky:	Cech pekařů, mlynářů a tesařů Kdyně
Značka archivního fondu:	Cech p. m. t. Kdyně
Časové rozmezí:	[1693]–1837
Počet evidenčních jednotek:	5 (4 úřední knihy, 1 fascikl)
Počet inventárních jednotek:	6
Rozsah v bm:	0,05
Stav ke dni:	11. 6. 2015
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Radka Kinkorová
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Radka Kinkorová
Počet stran:	11
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Radka Kinkorová dne 11. 6. 2016 čj. SOAP/010-0462/2015